Vliegende Brigade

Vraag:

Wat draagt bij aan het verminderen van uitval aan het begin van en tijdens de scriptiefase?

Antwoord:

Om verschillende redenen is het voorkomen van studie-uitval een belangrijk doel in het hoger onderwijs. De Inspectie van het Onderwijs rapporteert dan ook jaarlijks de uitvalcijfers in het hoger en wetenschappelijk onderwijs: respectievelijk 15 en 8% in het eerste jaar van de studie en 10 en 2% in het tweede jaar van de studie (Inspectie van het Onderwijs, 2023). Het komt echter ook voor dat studenten in het laatste jaar van hun studie besluiten te stoppen, bijvoorbeeld doordat het niet lukt de scriptie- of afstudeerfase te voltooien. Uitval in deze periode wordt niet landelijk gemonitord, maar in de praktijk ervaren onderwijsinstellingen dat deze vorm van uitval degelijk plaatsvindt (zie bijvoorbeeld Ter Hedde, 2018; Agricola et al., 2021; Veenman-Verhoeff, 2021), zeker instellingen die flexibel onderwijs aanbieden.

Hoewel landelijke cijfers over uitval in de scriptiefase ontbreken, kunnen cijfers over het diplomarendement ook gebruikt worden om inzicht te krijgen in de grootte van het probleem. Het diplomarendement refereert naar het aantal studenten dat na de nominale studieduur plus één jaar het diploma heeft gehaald. Diplomarendement is daarmee een maat van studievertraging. Aangezien studievertraging en uitval samenhangen (Van Onzenoort, 2010), kan het diplomarendement indirect informeren over de kans op studie-uitval. Voor het hoger beroepsonderwijs is het diplomarendement 58% en voor het wetenschappelijk onderwijs rond de 68% in de bachelorfase. Voor wo-masters is het diplomarendement van de eenjarige masters 80% en voor de tweejarige masters 70% (Inspectie van het Onderwijs, 2021; 2022). De studenten die niet het diploma nominaal (plus één jaar) halen, tussen de 42-20%, hebben dus een hogere kans op studie-uitval.

Problematiek tijdens de scriptiefase

Problematiek tijdens de scriptiefase kan verschillende systematische oorzaken hebben. Deze worden hieronder besproken. Let wel dat oorzaken van *problematiek* tijdens de scriptiefase wordt besproken. Er is weinig onderzoek dat specifieke oorzaken van uitval rapporteert. Onderzoek beschrijft met name oorzaken van vertraging tijdens de scriptiefase of door studenten ervaren problemen tijdens de scriptie. Deze oorzaken zouden uiteindelijk kunnen leiden tot uitval. Er wordt niet ingegaan op problemen tijdens de scriptiefase door persoonlijke omstandigheden, zoals problemen met de (mentale) gezondheid of veranderingen in de familiesfeer.

Academische vaardigheden niet op niveau

Eén van de oorzaken van problemen tijdens de scriptiefase is dat studenten de vaardigheden waarover zij moeten beschikken om het scriptieproces te doorlopen onvoldoende in huis hebben. Dit zijn praktische vaardigheden rondom het opzetten, structureren en plannen van het scriptieonderzoek en academische vaardigheden zoals academisch schrijven, het vinden en

beoordelen van literatuur en het definiëren van onderzoeksvragen (Ten Hagen, 2023, Brauer et al., 2019; Poulussen et al., 2019; Brauer & de Hei, 2020; Agricola et al., 2021; Veenman-Verhoef, 2021). Met name bij 'educatief kwetsbare studenten' zoals eerstegeneratiestudenten, studenten met (mentale) gezondheidsproblemen, studenten met een migratieachtergrond, studenten uit een laag sociaal-economisch milieu, studenten die zijn doorgestroomd uit het mbo of langstudeerders kan gebrek aan vaardigheden een oorzaak zijn van moeilijkheden in de scriptiefase met eventuele uitval als gevolg, omdat deze groep studenten niet kan terugvallen op een ondersteunend netwerk (Brauer et al., 2019; Veenman-Verhoef, 2021).

Lage eigenbekwaamheid
Behalve het daadwerkelijk beschikken over voldoende vaardigheden om de scriptiefase te doorlopen, kunnen ook percepties van studenten over hun eigen kunnen het scriptieproces belemmeren. Dit kan komen doordat zij al eerder in de studie vertraging hebben opgelopen, waardoor er sprake is van gevoelens van schaamte, faalangst en laag zelfvertrouwen (Veenman-Verhoef, 2021). Ook kan tijdens het scriptieproces het zelfvertrouwen van de student aangetast worden doordat zij bijvoorbeeld bepaalde stappen herhaaldelijk niet halen en vertraging oplopen of veel negatieve feedback over tussenproducten ontvangen (Brauer & de Hei, 2020).

Scriptiebegeleiding niet optimaal
Goede begeleiding is cruciaal tijdens de scriptiefase. Studenten hebben behoefte aan contact en persoonlijke aandacht (Ten Hagen, 2023). Zo ervaren studenten problemen met onduidelijkheden over eisen, verwachtingen en beoordelingscriteria of beschikken zij onvoldoende over de vaardigheden of ervaring om bepaalde onderzoeksactiviteiten uit te voeren. Ook worden studenten geacht de scriptie individueel te schrijven, waar zij hiervoor meestal in groepjes werkten (Kempen et al., 2012). Van de studenten wordt een hoge mate van verantwoordelijkheid, autonomie en zelfregulatie verwacht, terwijl zij hier soms nog niet aan toe zijn. Scriptiebegeleiders ervaren ook knelpunten, onder andere vanwege gebrek aan tijd waardoor problemen in het scriptieproces niet op tijd herkend worden of de begeleiding en feedback niet optimaal kan worden vormgegeven. Ook ervaren begeleiders een spanningsveld tussen begeleiden en overnemen (Kempen et al., 2012). Voor met name educatief kwetsbare studenten, zoals studenten met een migratieachtergrond (Wolff, 2013) kan onvoldoende begeleiding een groot obstakel zijn voor het afronden van de studie. Ook langstudeerders hebben behoefte aan extra begeleiding (Ten Hagen, 2023) in de vorm van meer contactmomenten, opbouwende feedback en een toegankelijke begeleider (Brauer & de Hei, 2020).

Door wegvallende structuur verminderde binding en sense of belonging
De scriptiefase is vaak een periode van verminderd contact tussen studenten en medestudenten en studenten en de opleiding (Elffers, 2016). Veelal wordt de student geacht de scriptie individueel te schrijven, waardoor het contact met studiegenoten afneemt. Daarnaast is het curriculum vaak zodanig vormgegeven dat de student geen (inhoudelijke) vakken naast de scriptie volgt. Het reguliere onderlinge contact dat tijdens hoorcolleges of werkcolleges plaatsvond, valt hierdoor weg (Brauer en Hei, 2020). Verder wordt de scriptiefase ook gekenmerkt door een vermindering in het aantal contacturen met de opleiding, waardoor ook het contact met docenten en ander (ondersteunend) onderwijspersoneel verminderd. Deze vermindering in contact met medestudenten en de opleiding kan leiden tot minder sociale en academische binding tijdens de scriptiefase (Van Berkel et al., 2012, in Elffers et al., 2018; Agricola et al., 2021). Een gebrek aan sociale en academische binding is gerelateerd aan minder goede prestaties en minder motivatie voor de studie, en uiteindelijk uitval (Elffers, 2016; 2018; Finn, 1989; Kappe, 2017; 2021; Severiens et al., 2011; Tinto, 1993).

Het verminderde sociale contact kan leiden tot een verminderd gevoel van zich thuis voelen op de opleiding (*sense of belonging*). Een gebrek aan sense of belonging houdt in dat studenten zich niet goed kunnen identificeren met de onderwijsomgeving en dat zij niet of onvoldoende ervaren dat zij volwaardig deel uitmaken van de leergemeenschap (Elffers et al., 2012). Het gevoel ergens bij te horen is een psychologische basisbehoefte (Gomes, 2020; c.f. Maslow, 1943; Baumeister & Leary, 1995; Ryan & Deci, 2000) en gebrek hieraan heeft negatieve gevolgen. Wanneer een student zich onvoldoende thuis voelt op de opleiding, neemt bijvoorbeeld het risico op uitval toe (Osterman, 2000; Naylor et al., 2018).

Studenten ondersteunen tijdens de scriptiefase

Studenten kunnen tijdens de scriptiefase op verschillende manieren ondersteund worden. Het kader hieronder beschrijft een aantal interventies die gericht zijn op het ondersteunen van studenten in de scriptie- of afstudeerfase.

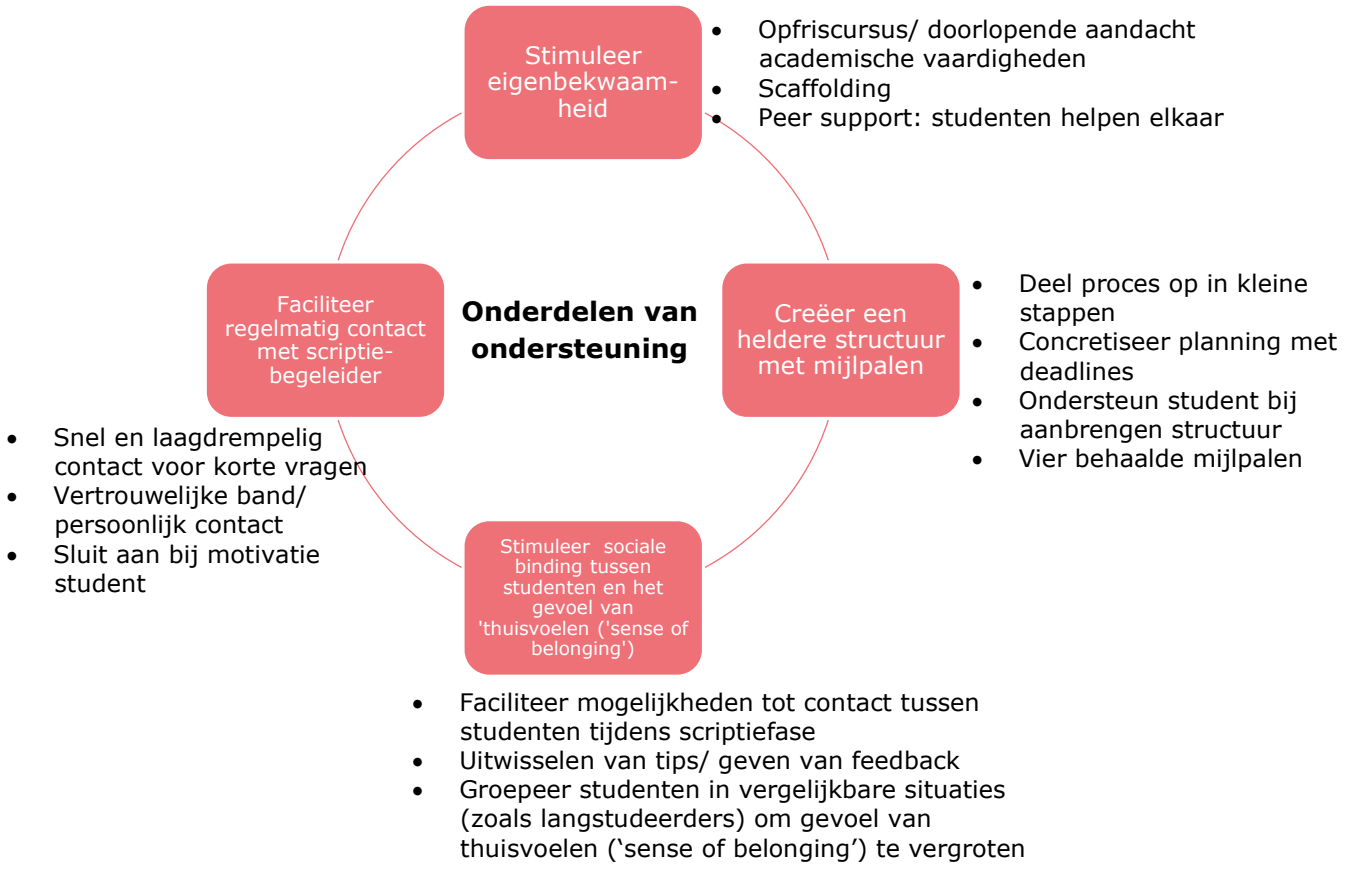
Het Afstudeercafé (Ten Hagen, 2023)
In de online interventie 'Het afstudeercafé' werden bachelor- en masterstudenten in de scriptiefase onderverdeeld in online afstudeercafés: een online omgeving (Microsoft Teams) waarin een groepje van vier tot tien studenten onder begeleiding 24/7 online konden chatten of videobellen. Behalve het spontane contact waren er wekelijkse vaste overleggen met de groep en kon men ook fysiek afspreken. Doel van de interventie was om contact tussen studenten onderling en contact tussen scriptiebegeleider en studenten te faciliteren tijdens de scriptiefase.

De Afstudeerzaak (Veenman-Verhoeff, 2021)
De Afstudeerzaak had als doel langstuderende studenten die geen studiepunten meer halen weer te begeleiden naar het afronden van de studie. Kenmerkend voor deze interventie was dat re-integrerende hogeschooldocenten de studenten begeleiden. Via een positieve en open benadering werd de studievoortgang-situatie van de student in kaart gebracht en werden er samen doelen geformuleerd en een planning opgesteld om het diploma te halen.

PowerHouse (Brauer et al., 2019; Brauer & de Hei, 2020; Rambaran et al., 2020)
De interventie PowerHouse was een afstudeerprogramma voor langstudeerders in de vorm van een leergemeenschap. Studenten werden toegewezen aan groepjes van acht studenten onder begeleiding van drie tutoren (alumni). Studenten gingen verplicht naar wekelijkse colleges over onderzoeks- en schrijfvaardigheden. In de wekelijkse tutorgroepen werd nagegaan hoe studenten de informatie uit de colleges konden implementeren in de eigen scriptie. Ook was er een digitale omgeving in de vorm van een Facebookgroep waar studenten vragen konden stellen aan elkaar, tips konden geven en informele berichten konden sturen.

Afstudeerkring (Van Dijk, 2018)
De Afstudeerkring was een interventie waarin bachelorstudenten gedurende de scriptiefase één keer per maand samenkwamen in vaste groepjes van 5-12 studenten onder begeleiding van een vaste docent. Tijdens de bijeenkomsten werd de voortgang besproken en werd er gewerkt aan academische vaardigheden. De docent was een facilitator en coach. Studenten gaven elkaar feedback en tips.

In bovenstaande interventies zijn een aantal onderdelen te identificeren van ondersteuning die vanuit een opleiding aangeboden kan worden. Deze worden getoond in onderstaand figuur. Of deze onderdelen *effectief* zijn, is lastig te concluderen, aangezien de studies ervaringen van deelnemers beschrijven en niet het effect uit een uitkomstmaat als vertraging of uitval.

Figuur 1. Onderdelen van ondersteuning die een opleiding kan bieden om studenten in de scriptiefase te ondersteunen

Stimuleer eigenbekwaamheid

Eigenbekwaamheid, oftewel het gevoel om over de vaardigheden te beschikken om de scriptiefase succesvol te verlopen, kan op verschillende manieren gestimuleerd worden. Ten eerste kunnen de academische vaardigheden versterkt worden, bijvoorbeeld door een opfriscursus voorafgaand aan de scriptiefase (Gellevij et al., 2015). Preventief kan het opstellen van een doorlopende leerlijn voor academische vaardigheden helpend zijn om de vaardigheden gedurende de hele opleiding op pijl te houden (Kempen et al., 2012). Een onderdeel hiervan zou kunnen zijn om op meerdere momenten in het curriculum studenten representatieve opdrachten te laten maken die qua inhoud, activiteiten en beoordeling lijken op de scriptie, zodat zij een goed beeld hebben van wat er straks van hen verwacht wordt (Glasbeek, 2015).

De scriptiebegeleider kan inzetten op *scaffolding* om eigenbekwaamheid bij de student te stimuleren. Scaffolding is een instructietechniek waarbij de begeleider stapsgewijze ondersteuning bieden aan de student. Kenmerkend is dat de ondersteuning afgestemd op de individuele leerbehoefte van de student en plaatsvindt in de Zone van Naaste Ontwikkeling: datgeen dat de student wel met ondersteuning kan, maar nog niet zonder (Vygotstky, 1978). De begeleider bouwt als 'steigers' (scaffolding) zodat de student eerst met hulp en daarna zelfstandig aan de taak kan werken. Naar mate de student zich ontwikkelt, treedt de begeleider meer terug. De interventie PowerHouse (Brauer et al., 2019) is geënt op scaffolding.

Ook peer support kan het gevoel van eigenbekwaamheid vergroten. Wanneer studenten in afstudeergroepjes met elkaar optrekken en elkaar tips geven en van advies en feedback voorzien,

neemt hun zelfvertrouwen in het scriptieproces toe, doordat zij zelf de rol van begeleider opnemen tegenover hun medestudenten (Van Dijk, 2018; ten Hagen, 2023).

Creëer een heldere structuur van de scriptiefase met meerdere mijlpalen.
Met een heldere structuur wordt voor de student duidelijk uit welke stappen de scriptiefase bestaat, welke (onderzoeks)activiteiten er uitgevoerd moeten worden, wat het tijdspad is van de scriptie, hoe en wanneer er oplevermomenten zijn en hoe en wanneer het contact is met de begeleider. Met een heldere fasering wordt het proces voor studenten inzichtelijker en weten studenten wat zij kunnen verwachten en wat er van hen verwacht wordt (Kempen et al., 2012). Het Tien Stappen Plan (TSP) (Kempen & Bennink, 2007; Kempen & Keizer, 2016) is een voorbeeld van een structurering van de scriptiefase, of in dit geval specifiek de afstudeerfase die gekoppeld is aan een opdracht tijdens een externe stage. Het plan bestaat uit tien stappen in drie fasen en beschrijft alle acties in het proces van oriëntatie via onderzoek tot afronding. De effectiviteit van TSP is niet onderzocht, maar ander onderzoek heeft wel aangetoond dat opdelen van grote stappen in kleine stappen en het vieren van mijlpalen werkzaam is (Brauer et al., 2019). Wanneer een student geen voortgang ervaart, heeft dat een negatief effect op het zelfvertrouwen t.a.v. het voltooien van de scriptie (Brauer & de Hei, 2020).

Ook kunnen studenten begeleid worden op het gebied van structuur aanbrengen. Zo bleek bij de interventie de Afstudeerzaak (Veernman-Verhoeff, 2021), waar langstudeerders werden begeleid naar het afronden van de studie, dat studenten veel hadden aan het stellen van (sub)doelen, het opdelen van werk in kleine stappen, het samen maken van een planning en het nakomen van gemaakte afspraken of deadlines. Met name dit laatste gaf studenten een stok achter de deur om weer aan de slag te gaan wanneer zij geen reguliere vakken meer volgden.

Regelmatig contact met scriptiebegeleider om academische binding te versterken
Regelmatig contact met een vaste scriptiebegeleider kan studenten helpen in de scriptiefase. Snel en laagdrempelig contact blijkt gewaardeerd te worden (Ten Hagen, 2023). Door snel met vragen terecht te kunnen, worden studenten niet lang opgehouden wanneer ze wachtten op een antwoord op hun vraag. Online contact maakt het vragen om hulp laagdrempeliger: begeleiders van het Afstudeercafé gaven aan dat de wekelijkse online bijeenkomsten beter werden bezocht dan de fysieke sessies van vroeger (Ten Hagen, 2023). Een aantal begeleiders vond het lastiger online een band met de studenten te ontwikkeling en hun behoeften te peilen. Een combinatie van fysiek en online afspreken met de scriptiebegeleider heeft wellicht meerwaarde.

Behalve snel en laagdrempelig contact is ook de persoonlijke en vertrouwelijke band met de scriptiebegeleider helpend (Veenman-Verhoeff, 2021), zodat een veilige leeromgeving gecreëerd wordt (Grohnert et al., 2014). Een wisseling van begeleider kan een sterke belemmering zijn, zeker omdat het een tijdje duurt voordat de band tussen begeleider en student is opgebouwd (Kahu et al., 2022). Bij het contact is het belangrijk dat de begeleider aansluit bij de motivatie van de student. Intrinsiek gemotiveerde studenten hebben behoefte aan autonomie en doelgerichte feedback, maar niet aan verwantschap met de docent of bevestiging via complimenten. Extrinsiek gemotiveerde en ongemotiveerde studenten hebben juist wel behoefte aan bevestiging en verwantschap, maar niet aan een hoge mate van autonomie, omdat zij juist sturing behoeven (Assadolahi, 2011).

Stimuleer binding tussen studenten
Omdat in de afstudeerfase sociale binding tussen studenten kan afnemen, kan een hierop gerichte interventie vanuit de opleiding helpend zijn. In interventies met afstudeergroepen (Van Dijk, 2018;

Brauer et al., 2019; ten Hagen, 2023) geven studenten aan dat ze de interventie positief hadden ervaren doordat ze zich verbonden voelden met studenten die 'in hetzelfde schuitje zaten'. Men kon (positieve en negatieve) ervaringen over het scriptieproces delen en bij elkaar herkennen. Wanneer contact snel en laagdrempelig is, kunnen studenten snel kleine stapjes maken in het scriptieproces (Ten Hagen, 2023). Ook de bemoediging van medestudenten werd gewaardeerd (Van Dijk, 2018; ten Hagen, 2023)

Door gebrek aan binding met medestudenten of de opleiding kan het gevoel van thuisvoelen in de (scriptiefase) of de opleiding afnemen. Regelmatig contact met onderwijspersoneel als een scriptiebegeleider hangt samen met sense of belonging van studenten (Slaten et al., 2018; Kahu et al., 2022). Ook onderling contact met medestudenten die ook een scriptie schrijven, draagt bij aan een gevoel van zich thuisvoelen en vertrouwen hebben in deze fase van de studie (Brauer et al., 2019; ten Hagen, 2023; zie ook Kennisrotonde, 2023). Dit geldt in het bijzonder voor langstuderende studenten wanneer deze aan elkaar gekoppeld worden (Ten Hagen, 2023). Deze groep studenten ervaart schaamte, onzekerheid en faalangst over het feit dat ze vertraging hebben opgelopen. Door gekoppeld te zijn aan andere studenten met dezelfde ervaringen voelden zij zich ook op hun plek tijdens de scriptiefase.

Bronnen

Agricola, B., van Diepen, M., & Lansink, L. (2021). *Verbinding Missen: Actuele vraagstukken over kansrijke leer-en ontwikkelroutes in de grote stad.* Hogeschool van Amsterdam. https://pure.hva.nl/ws/portalfiles/portal/17873127/Rapport_Verbinding_Missen.pdf

Assadolahi, B. (2011). Doelen, rollen en motivatie van studenten in het afstudeerproces van hun opleiding [Masterthesis, Universiteit Utrecht]. https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/7977

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497

Brauer, H., Rambaran, D., & Boers, R. (2019). *Power house: Op weg naar symbolisch meesterschap*. PowerHouse.

Brauer, H., & de Hei, M. (2021). Overcoming Barriers of Study Delay by Implementing a Warm Bounded Learning Community. *Higher Education Studies, 11*(1), 94-104. https://eric.ed.gov/?id=EJ1288760

van Berkel, H., Jansen, E., & Bax, A. (2012). *Studiesucces bevorderen: Het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het onderwijs*. Boom Lemma.

van Dijk, W. (2018). *Samen sta je sterker in een afstudeerkring. Is een afstudeerkring een motivator?* [Masterscriptie, Aeres Hogeschool]. https://hbo-kennisbank.nl/details/aereshogeschool:oai:www.greeni.nl:VBS:2:144297?q=biologie+onderwijs&p=2

Elffers, L. (2011). *The transition to post-secondary vocational education: Students' entrance, experiences, and attainment.* [Proefschrift, Universiteit van Amsterdam]. https://dare.uva.nl/search?identifier=f8a45b54-d056-466f-98bb-4b51c1c2264b

Elffers, L., Oort, F. J., & Karsten, S. (2012). Making the connection: The role of social and academic school experiences in students' emotional engagement with school in post-secondary vocational education. *Learning and Individual Differences, 22*(2), 242-250. https://doi.org/10.1016/j.lindif.2011.08.005

Elffers, L. (2016). *Kansrijke schoolloopbanen in en op weg naar het hbo: Een ketenbenadering.* [Lectorate rede, Hogeschool van Amsterdam]. https://www.hva.nl/binaries/content/assets/hva/lectorale-redes/boekjes/boekje-lectorale-rede-louise-elffers_klein.pdf

Elffers, L. (2018). *Studiesucces in het hbo: Het belang van een ketenbenadering*. Eburon. https://dare.uva.nl/search?identifier=d4d61931-5446-4507-b865-30be7882ddda

Elffers, L., van Diepen, M., Veraa, F., & Vervoort, M. (2018). *Toegankelijkheid van het hbo: Van complex vraagstuk naar handreiking voor de praktijk*. Hogeschool van Amsterdam. https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/toegankelijkheid-van-het-hbo_elffers.pdf i

Finn, J. D. (1989). Withdrawing from school. *Review of Educational Research, 59*(2), 117-142. https://doi.org/10.3102/00346543059002117

Gellevij, M., Mittendorff, K., Faber, M., Huizinga, T., Staman, L., Truijen, K., & Bisschop, C. (2015*). Studiesucces. Handreiking voor docenten, SLB'ers en opleidingsmanagers*. Saxion Hogescholen. https://www.saxion.nl/onderzoek/meer-onderzoek/innovatief-en-effectief-onderwijs/studiesucces-bachelorrendement

Glasbeek, H. (2015). *Wat werkt in hoger onderwijs? Aanbevelingen voor het ontwikkelen van een leerzaam en studeerbaar curriculum*. LEARN! Academy Vrije Universiteit Amsterdam. https://reflectacademy.nl/wp-content/uploads/2021/05/8_Wat-werkt-in-hoger-onderwijs-juli-2015.pdf https://reflectacademy.nl/wp-content/uploads/2021/05/8_Wat-werkt-in-hoger-onderwijs-juli-2015.pdf

Gomes, C. (2020). *I Belong here. Student Sense of Belonging en de relatie met studentsucces.* Hogeschool Rotterdam. https://www.hogeschoolrotterdam.nl/contentassets/c8bb1ef454fc44ca9de625fecb1c1a12/200262-binnen_final-sense-of-beloning-2020_i1.pdf

Grohnert, T., Gromotka, L., Gast, I., Delnoij, L., & Beausaert, S. (2024). Effective master's thesis supervision – A summative framework for research and practice. *Educational Research Review, 42,* 100589. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2023.100589

ten Hagen, J. (2023). *Online 'afstudeercafé'. 24/7 online ontmoeting leidt tot verbinding in de afstudeerfase*. Hogeschool van Amsterdam. https://pure.hva.nl/ws/portalfiles/portal/46171837/Teaching_Fellow_onderzoek_2023_verkort_Judith_ten_Hagen_.pdf

ter Hedde, L. (2018). *Op naar een hoger bachelorrendement. Studievertraging en studiebegeleiding Toegepaste Psychologie Saxion Deventer.* [Bachelorscriptie, Hogeschool Saxion]. https://dataaccess.saxion.nl/resolver/getfile/8FF9C667-636A-47CC-AEA5AF6A16C98F24

Inspectie van het Onderwijs (2021). *Technisch rapport Hoger onderwijs. De Staat van het Onderwijs 2021.* Inspectie van het Onderwijs. https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2021/04/14/technisch-rapport-svho-2021-hoger-onderwijs

Inspectie van het Onderwijs. (2022). *Technisch rapport Hoger onderwijs. De Staat van het Onderwijs 2022*. Inspectie van het Onderwijs. https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2022/04/13/technisch-rapport-svho-2022-hoger-onderwijs

Inspectie van het Onderwijs. (2023). *De Staat van het Onderwijs*. Inspectie van het Onderwijs. https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2023/05/10/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2023

Kahu, E. R., Ashley, N., & Picton, C. (2022). Exploring the Complexity of First-Year Student Belonging in Higher Education: Familiarity, Interpersonal, and Academic Belonging. *Student Success, 13*(2), 10-20. https://doi.org/10.5204/ssj.2264

Kappe, R. (2017). *Studiesucces: Verbinden als stap voorwaarts*. [Lectorate rede, Hogeschool InHolland]. https://www.inholland.nl/onderzoek/publicaties/studiesucces-verbinden-als-stap-voorwaarts/

Kappe, R. (2021). *Zonder relatie, geen prestatie: Over het belang van verbondenheid*. Conferentiebijdrage. NRO Symposium Hoger Onderwijs. https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema_2_-_rutger_kappe.pdf

Kempen, P., Keijzer, J., & Van den Berg, B. (2012). Hbo-waardig afstuderen: Hoe te regelen en te verankeren? *TH&MA*(4), 38-43.

Kempen, P., & Keizer, J. (2016*). Competent afstuderen en stagelopen een ontwerpgerichte benadering.* Noordhoff Uitgevers.

Kempen, P., & Bennink, H. (2007). Competent afstuderen met het Tien Stappen Plan. *Supervisie en Coaching, 24*(2), 71-84. https://doi.org/10.1007/BF03079831

Kennisrotonde. (2023). *Wat zijn werkzame elementen van interventies door universiteiten, gericht op versterking van de (academische en sociale) sense of belonging, en met een breed bereik onder de studenten? [KR 1619].* Kennisrotonde. https://www.kennisrotonde.nl/sites/kennisrotonde/files/media-files/pdf_voor_website-kennisrotonde-antwoord_vraag-1619_update_2024.pdf

Maslow, C. G. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*(4), 370-396.

Naylor, R., Baik, C., & Arkoudis, S. (2018). Identifying attrition risk based on the first year experience. *Higher Education Research & Development, 37*(2), 328-342. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07294360.2017.1370438

Osterman, K. F. (2000). Students' Need for Belonging in the School Community. *Review of Educational Research, 70*(3), 323-367. https://doi.org/10.3102/00346543070003323

Poulussen, M., Roseval, W., Schouten, M., & Spierings, F. (2019). *Je moet het gewoon samen doen: Redenen van uitval bij studenten IvL en ISO in de hoofdfase*. Hogeschool Rotterdam. https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/je-moet-het-gewoon-samen-doen-redenen-van-uit/940139f0-95e1-4278-a768-fe663de0d5a4/

Rambaran, D., Boers, R., & Brauer, H. (2020). PowerHouse: Programma voor talentontwikkeling en inclusie van vertragers en langstudeerder. *Hoger Onderwijs Management, 1*, 12-16.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68-78. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68

Severiens, S., De Koning, B., Loyens, S., Torenbeek, M., Suhre, C., Jansen, E., Bruinsma, M., Meeuwisse, M., & van Wensveen, P. (2011). *Studiesucces in de bachelor: Drie onderzoeken naar factoren die studiesucces in de bachelor verklaren.* Ministerie OCW Beleidsgerichte studies, 138. https://onderwijsonderzoekblog.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/03/studiesucces-in-de-bachelor-rapport.pdf

Schmidt, H. (2012). Hoe actief leren studiesucces beïnvloedt. In H. van Berkel, E. Jansen, & A. Bax (Red.), *Studiesucces bevorderen: Het kan en is niet moeilijk.* Boom.

Slaten, C. D., Elison, Z. M., Deemer, E. D., Hughes, H. A., & Shemwell, D. A. (2018). The Development and Validation of the University Belonging Questionnaire. *The Journal of Experimental Education, 86*(4), 633-651. https://doi.org/10.1080/00220973.2017.1339009

Tinto, V. (1994). *Leaving College. Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. University of Chicago Press.

Van Onzenoort, C. H. (2010). *Als uitval opvalt: Studie-uitval in het hoger beroepsonderwijs*. [Proefschrift, Universiteit van Amsterdam]. https://hdl.handle.net/11245/1.344929

Veenman-Verhoeff, C. (2021). *Evaluatierapport project De Afstudeerzaak: Onderzoek naar begeleiding van langer studerende studenten door re-integrerende medewerkers*. Hogeschool Rotterdam. https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/evaluatierapport-project-de-afstudeerzaak-ond/73dc7556-271e-4956-9807-afeeb0eb9baa/

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes.* Harvard University Press.

Wolff, R. (2013). *Presteren op vreemde bodem: Een onderzoek naar sociale hulpbronnen en de leeromgeving als studiesuccesfactoren voor niet-westerse allochtone studenten in het Nederlandse hoger onderwijs (1997-2010)* [Proefschrift, Universiteit van Amsterdam]. https://hdl.handle.net/11245/1.399517